

A KORPONAY CSALÁD LEVÉLTÁRA.

Szatmár vármegyének ma — sajnos — az oláhok által elfoglalva tartott déli részén, Nagybányától kilenc kilométernyire, Petőfi Koltójának szomszédságában, a Láposfolyó partján fekszik Feketefalu. E helység ezidőszerinti földesura: Korponay Kornél, családjának levéltárát is itt őrzi. E sorok írója — 1922 nyarán Feketefalun tartózkodván — a Korponay család ezen *a kutatók előtt eddig ismeretlen* levéltárát átnézhetette s annak tartalmáról a szakkörök előtt a következőkben óhajt beszámolni.

*

Az egykor a Szepességen élő, de onnan a mult század hatvanas éveiben Szatmárba elszármazott komonkai Korponay család levéltára Korponay Kornél feketefalusi kúriájának fogadószobájában, a Vitális és Máriássy családok címereivel díszített, szépmívű, XVIII. századi paraphernás ládában van elhelyezve.

A levéltár anyaga minden különösebb osztályozási alap nélkül 50 csomóra oszlik, melyekbe az 1—2440-ig, helyesebben 2430-ig számozott iratok be vannak osztva. A 2430-tól 2440-ig számozott oklevelek nincsenek fasciculálva. A levéltárhoz Korponay Kornél 1896-ban az új rendezés alkalmával egészen rövid magyarnyelvű tartalmi kivonatot készített.

A levéltár anyagát részint maga a család gyűjtötte és ebben nagy érdeme van a körülbelül száz esztendővel ezelőtt élt Korponay Mihálynak, részint házasság, perek és más úton-módon került az a család tulajdonába. Sok adatot találunk benne azokra a családokra vonatkozólag, akikkel a Korponayak házassági összeköttetésben állottak, mint például: a Berzeviczy, Bossányi, Budaházy, Cornides, Glós Görgey, Grádeczi Horváth-Stansith, Máriássy, Prokopovits, Spóner, Szentandrassy, Szontagh, Szerpily, Venkóczy, Vitalis stb. családokra.

Területileg a levéltár anyaga főleg *Szepes vármegyére* és különösen annak *tizlándsás székére* vonatkozik, de sok

adat van például: a *Hegyalja* helyrajzára is. Legrégibb oklevele 1274-ből való (átírva ebben egy 1271. évi oklevél); azután egy 1390. évi oklevéllel a középkori anyag ki is merül s egyszerre 1541-re ugrunk. A levéltár zöme a XVI—XIX. századokra esik.

Országos jelentőségű darab a levéltárban természetesen nincsen, hiszen a benne lévő oklevelek elsősorban egyetlen családnak főleg birtokjogaira és viszonyaira, genealógiájára, gazdasági ügyeire vonatkoznak; mégis aki Szepes vármegye és családjai történetével foglalkozni óhajt, e levéltárat alig hagyhatja figyelmen kívül. A levéltártulajdonos Korponay család nemeslevelét II. Mátyás királytól 1610-ben kapta, Komonchai Korponay István és felesége Mária személyében.

A család voltaképen három ágra oszlik. A főág a *szepesi*, ennél van a levéltár is; van azután a családnak *abauji* ága, ebből való Korponay János 1848-as honvédezredes, később Abauj vármegye levéltárnoka és monographusa. Végül van a családnak egy *barsi* ágazata is.

Amidőn a levéltár egyes nevezetesebb darabjait ismertetni óhajtom, előre kell bocsátanom, hogy a XVI—XIX. századi apró kölcsönökről szóló adósleveleket, apróbb birtokrészek elidegenítéséről, leginkább zálogbaadásáról felvett okiratokat, érdektelen pereket, gazdasági számadásokat stb. meg sem említem, hanem — bővebben vagy csak egészen röviden — a bárminő szempontból érdeklődésre számot tartó okleveleket mutatom be:

1. (1271) *augusztus 10.* Lipcse. V. István király Kinga hercegnő kérelmére Bolosey nevű serviensének a szepesmegyei Pokoy földön két ekealjnyi területét adományoz. Szövege a következő:

Nos Stephanus, dei gratia rex Hungarie, memorie commendantes significamus quibus expedit universis, quod ad instantiam et petitionem domine Kyngue ducisse, karissime sororis nostre Bolosey servientis suo in terra Pokoy in comitata de Scypus dedimus et contulimus [terram] rum duorum aratorum, eandem sibi per dilectum et fidelem nostrum Michaellem comitem de Zollum et de Scypus assignari facientes. Datum in Lypche, in festo beati Laurentii [martyris, anno Domini M^oCC^o septuagesimo primo.]

Átírja IV. László király 1274 május 21-én kelt következő oklevelében:

2. 1274 május 21. IV. László király Myles fia Balasey kérelmére ünnepélyes alakban átírja és megerősíti V. István király (1271) *augusztus 10-én Lipcsén* kelt oklevelét.

Ladislaus, dei gratia Hungarie, Dalmatie, Cro[atie], Sclavonie, Servie, Gallicie, Lodomerie, Cumanie, Bulgarieque rex, universis Christi fidelibus presentem paginam inspecturis salutem in salutis largitore. Ad

universorum tam p[resentium, quam fut]urorum notitiam harum serie volumus pervenire, quod cum domino Stephano victoriosissimo rege Hungarie, karissimo patre nostro felicissime recordationis de medio sublato annuente eo, a quo d. . . . tudo omnis boni solum totius regni adepti fuisset et coronam, Balasey filius Myles ad nostram accedens presentiam, exhibuit nobis patentes litteras eiusdem patris nostri, super [terra] duorum aratrorum in Pokoy in comitatu de Scypus existenti, iuxta terras nobilium de Mohol, de Chunta et de Bolman ut asseruit, petens suppliciter et instantissime ut [ipsas rat]as habere et nostro dignaremur privilegio confirmare. Quarum quidem litterarum tenor talis est: Nos *Stephanus* stb. (l. az 1. számot.) Nos itaque instantissimis petitionibus et supplicationibus eiusdem Bolosey liberalitate regia inclinati, maxime ea ducti consideratione, quod idem primo domino Bele avo nostro, se[condo vero Stephano] patri nostro karissimis, clarissimis regibus Hungarie felicissime recordationis et demum nobis in deferendis legationibus diversis gratissimos seu fidelissimos inpendit famulatus, ipsas etiam lif[teras eiusdem] patris nostri ratas habentes et acceptas de verbo ad verbum presentibus inseri fecimus et auctoritate presentium confirmamus dupplicis sigilli nostri munimine roborando. Volentes et sta[tuentes, ut t]am ipse Bolosey, quam ipsius heredes, heredumque suorum successores eandem terram Pokoy more nobilium regni nostri sine aliquo impedimento tenere valeant perpetuo et pariter pos[sidere. D]atum per manus magistri Benedicti, electi in archiepiscopum sancte Strigoniensis ecclesie, perpetuique comitis loci eiusdem, prepositi Budensis ecclesie et aule nostre vicecancellarii, dilecti et fidelis nostri, anno ab incarnatione Domini [M^oCCC^o septuagesimo] quarto, XII° kalendas Iunii, indictione secunda, regni autem nostri anno secundo, venerabilibus patribus Stephano Colocensi et Johanne Spalatensi archiepiscopis, Lamperto Agriensi, Job [Quinqueecclesiensi], Phylippo Waciensi, aule domine regine karissime consortis nostre cancellario, Briccio Chenadiensi, Paulo Wesprimiensi, aule nostre cancellario, Lodomerio Waradiensi, Thymoteo Zagrabiensi, D[ionysio] Jauriensi et] Petro Transsilvano episcopis, ecclesias Dei feliciter gubernantibus; Dionisio palatino, comite de Oelich et iudice Cumanorum, Herrieco bano totius Sclavonie, Nicolao woywada Transs[ilvano et comite de Zo]unuk, Jowachyno magistro tavarnicorum nostrorum, comite de Plys, Nicolao iudice curie nostre, comite de Guechke, Moys magistro tavarnicorum domine regine karissime consortis [nostre, comite Simigiensi], Johanne comite Supruniensi, Gregorio comite Castri Ferrei, Paulo bano de Zeurino, Renoldo magistro dapiferorum nostrorum, comite Zulgaueuriensi, Nicolao [magistro pincernarum nostrorum], Herbordo magistro agazonum nostrorum, comite de Barana, Salamono comite [Albensi], magistro J[aco]bo [comite] Nitriensi et aliis quampluribus co[m]itatus regni nostri tenentibus] et honores. (Eredetije hártján, melyet az egér kétfelé rágott, függő pecsétje mindenestül, a plicatura nagyrészével elveszett. Jelzete: 2437. szám. Eddig kiadatlan.)

3. 1390. március 6. Buda. Zsigmond király Peethenyei Anthalius fia Miklós kérelmére meghagyja a szepesi káptalannak, hogy a nevezettnek idegen kézen lévő Pethenye nevű birtokát vegye vissza s abba a kérelmezőt iktassa be. Atírja a szepesi káptalan 1390. április 13-án. E szerint:

4. A szepesi káptalan Zsigmond király fenti parancsára jelenti, hogy midőn Pethenyei Miklóst a visszafoglalt Pethenye birtokba be akarta iktatni, ennek Chontafalvai

Pál fia Miklós ellentmondott. (Vízfoltos papíron, zárópecsétje elveszett. XXXIV. fasc., 1650. szám.)

Ezzel a levéltár középkori anyagát ki is merítettük. A XVI—XIX. századi anyag, ha — amint már említettem — nem is országos jelentőségű, mégis a családi és helytörténeti adatok mellett sok becses *jog- és művelődéstörténeti* vonatkozású oklevelet is tartalmaz. Mindenekelőtt a nemesi jog történetére vonatkozólag van néhány említésre méltó oklevél.

Igy például egy 1579-ben kelt oklevélből látjuk, hogy az 1563. évi LI. t.-c. azon rendelkezése, hogy szegény nemesek pereit az oktávákön pénteken és szombaton soronkívül tárgyalandók s az illető nemes szegény voltáról a vármegye hatósága tartozik bizonyáglevelet kiállítani, átment a gyakorlatba. (XXXIV. fasc. 1648. sz.)

Egy 1586-ban kiadott okirat szerint Korittyáni Korotnokoy Mihály és Benedek, továbbá Mihály gyermekei egy Gánócon fekvő nemesi kúriát és zsellérházat zálogba adnak 45 forintért Boor Ghamássy Péternek, úgy azonban, hogy a zálogbaadó kúriatulajdonos Korotnokyak e kúriát Boortól bérbeveszik s Korotnokoy Mihály magát családjával együtt Boor földesúri hatalma alá is adja, más szóval nemesi jogairól egyoldalúan lemond.

(„Postpositis omnibus libertatibus nobilitaribus, quibus ipse hactenus usque gavisus et usus fuit. . . idem Michael Korotnaky et eo e vivis sublato predicti sui heredes utriusque sexus universi, prefato Petro Boor Ghamassy et posteritatibus suis, quotannis domum eandem tenentibus a curia prefata florenas duos cum dimidio hungaricales profesto beati Martini episcopi et confessoris pendere et solvere, omnemque obedientiam sicuti domino eorum naturali et terrestri prestare per omnia sint adstricti et obligati, alioquin enim de curia prenotata tanquam subditi eiici possit.“ — XXXIV. fasc. 1260. sz.)

A szepesi tízlándsás szék 1589. és 1590. évi tisztikara az alispánoktól kezdve le az esküdt-ülnökökig meglehetősen nagy bajba került, mert Csorba Félix nemesembert egy perbe nemcsak hogy meg nem idézték, hanem idézés nélkül el is ítélték, sőt ezt a deliberatiót „quoque libro seu prothocolo praetactae sedis iudiciariae ipsorum inscribi et inseri curassent in laesionem et derogamen honoris ac existimationis necnon praeiudicium libertatis *praerogativaeque nobilitatis* exponentis valde magnum“. Emiatt a tisztikar tagjai ellen Fejérvöly István királyi helytartó előtt folyik az eljárás. (U. o. fasc. XXXIV. n. 1648.)

Az is kitűnik e levéltár főleg XVI. századi darabjaiból, hogy a hegyaljai városkáknak ekkoron egy főbíró (iudex primarius) állt az élén, aki mellett még rendszerint négy

esküdt bíró (iurati iudices) és tizenkét senator működött. Ezek a városkák a saját területükre nézve hiteleshelyi működést is fejtettek ki, s itt divatozott különösképen az *áldomás* (mercipotus) intézménye. Az áldomást e városkákban ingatlan adás-vételek alkalmával a tanács maga rendezte, mert a felek a tanácsnak fizetnek áldomástartás címén bizonyos számú dénárokat, s az oklevelekben közhely lesz a „mercipotu quoque den. X exoluto“, később pedig magyarul: „az áldomást pedig a becsületes tanácsnak jámborul megadván“ kifejezés.

A XVII. század eleje óta a Szepességen kifejlődött az a gyakorlat, hogy a jogi tartalmú magánokiratok hitelességének emelésére egyrészt, másrészt pedig ügyleti tanúkként ezeket az okiratokat luteránus pásztorok és iskolamesterek előttemezik. Így coramizálnak okleveleket Subrosis Joachim gánóci és hozeleci luteránus lelkész (1615, 1617, 1622, 1623, 1626), Trencsényi (Trensch, Trenschiniensis) Jób fia János gánóci iskolamester (1616), Philomela Lénárd batizfalvi pap (1617), Szár (Zar) György teplici pap (1617), s kiegészíti e névsort Cramer Gáspár „conrector scholae“ Eperjesen, 1693-ban.

Az iskoláztatás történetére vonatkozólag fel kell említenünk a Vitális Máté iskoláztatására fordított költségek jegyzékét 1729-ből; 1828-ból pedig Korponay Antalhoz és Edéhez atyjuk részéről intézett intelmeket, amelyeket írásban kaptak, midőn a podolini gimnáziumból a kassai akadémiára a magasabb tudományok hallgatására indultak. Az intelem 23 pontból és konkluzióból áll. (Megvan a levéltárban a podolini piarista gimnázium 1834/5. évi nyomtatott értesítője is.)

1806-ból és 1820-ból a pesti parókagyártó, illetve budai asztalos céh egy-egy oklevelén Pest és Buda városok egykorú képeit látjuk; 1843-ból a gánóci fürdő építésére vonatkozó számadásokat és tervrajzokat találunk.

Az 1790-i országgyűlésre vonatkozólag egy vastag, ív-nagyságú kéziratos füzetet találunk, melynek címe: „Collectio diversorum *pasquillorum et aliorum versuum occasione dietae 1790 vulgatorum*“.

1822-ből kelt egy oklevélen a hunfalvi zsidó hitközség pecsétje látható, melynek körirata: „In. Sigil. Hunsdorffer. Judn. Gemein“. Ezenfelül héber körirat is van. A címer helyén:

Van egy írás a XVII. századból, mely a törökök által megtámadott Debrecen város szomorú sorsának leírását tar-

talmazza. Le van írva az 1831-i kolera-lázadásnak Kluknón lejátszódott epizódja is, melyet az ottani parochus, Klein Márton, örökített meg.

Királyoktól vagy országos nagyságoktól eredő oklevél kevés van e levéltárban, I. Lipót, I. Ferenc magyar, János-Kázmér lengyel királyok néhány oklevelén kívül, főleg a XVI. századból való néhány kir. helytartói oklevél, a nagy Csáky Istvánnak egy Vitális Jánoshoz intézett levele (1634), gróf Cobb János Farkas Frigyesnek egy (1677-ből való) levele, Mattyasovszky László nyitrai püspök végrendelete és codicillusa őriztetik itt. Az oklevelek zöme káptalani (Szepes), megyei és magántermészetű okirat.

Meg kell végül még emlékezniem *a Korponayak naplójáról*, melyet *a XVII. század első felétől vezettek* s amelyben nemcsak a családdal és a családon belül történtek, például: születések, keresztelők, esküvők, halálozások, iskolai neveltetés, szerencsétlenségek stb., hanem országos események is feljegyeztek. Így például: 1645-ben „grassiret die Pest in Vngern“, amikor Korponay Miklós szülei is elhaltak. Először anyja, harmadnapra atyja, majd testvérei (ekkor ő 7—8 éves volt) s még egy nálánál két évvel idősebb nővére is életben maradt.

„Laus Deo semper! Anno 1670. die 24. julius ist die Stat. Cassachw belegert worden durch General Sporck, undt hatt musszen Presidion hinein nemen vider irer vilen den 27. dito, derauf bin ich in der Nacht von der Vach vachkgesolchen (?) vorden und halt durchgestaken midt ein Degen undt Halabardt, doch hatt mich Gott behütt“, — írja Korponay Miklós.

„Bey den 4. Augustii ist augh in Epperieis die Presidion hinein geben vorden, doch General Sporgh auf Bortfelt dergleichenn. Potok, Eicheed, Saros, Tokay, Olnod undt ander Ertel (?) vohl belegert mit Presidion.

Anno 1671. die 16. aprillis ist zu Eppereizei die Klestor vegh genomen vorden durch dem Bissof ihr genaden Giorias Barson von der Stat undt dem Franziszkaner ibergeben.

Ady den 22. dito ist augh zu Bortfelt die Kloster vegh genomen vorden undt den Franziskaner ibergeben durch Gerio Barson.

1671. die 6. martii ist in Lautshav augh die Klotor (igy!) midt Gewalt ingenomen worden undt die S(1)ochszer vegh geschlogen vorden durch den Herrn Goriusz Borson undt Graf Montfeld undt Herrn Holo Sighmond.

Ady den 3. decembrii ist die Kirchen in der kinickkligen fraei Stot Cassacho nachgenommen vorden durch Herrn Bissof ir gnoden Johannesz Sögedi undt die deyer folger midt gewalt die Tir ingehaun vorden.“

Találunk feljegyzéseket e naplóban *a Rákóczi-mozgalom*ra vonatkozólag is.

„Anno 1709. die 18. novembris venit militia suæ maiestatis sacratissimæ in comitatum hunc Scepusiensem sub commenda excellentissimi domini generalis ab Haister, quæ primum Kesmarkinum, ex post vero Leuchoviam ac tandem arcem Scepusiensem occupavit. Ego (t. i. Korponay

I. Gábor) ex Rakociano servitio (quod ex necessitate assumere debui) redii ad gratiam domini mei clementissimi, die 20. decembris Kesmarkini adiuratus, ubi iterum in officio tricesimali per dominum excellentissimum generalem a Lefelholz et per dominum Joannem Nolten belli commissarium confirmatus et Antiquam villam missus sum.

Anno 1710. die 29. julii debui Antiquavilla propter inchoatam pestem recedere, plane relictis omnibus. Sunt mortui homines ad 500. — Quæ pestis per totum regnum grassabatur.“

Megemlékszik a napló a napoleoni időkről is.

„Eodem anno 1813° memorabilis illa a sæculis non visa exundatio aquarum 24^a Augusti partes superiori et sic consequenter Galliciam et ducatum Varsaviensem oppressit. Omnes quippe rivuli fluvii rapacissimi — Poprádus, Donajecus, Danubio similes facti, ubi saltem planities erat mare fecerunt — montes ruebant et scaturigines subterraneæ apertæ in altitudinem orgiæ crassitie unius viri erumpebant. Incalculabilia sequebantur hanc exundationem damna. — Ut lecturi ideam magnitudinis aquæ habeant pro exemplo describo illam, quæ a salis officio Lubloviensi usque ad ipsam civitatem fuit; quam ex monte arcensi per triduum consideravi præclusus a meis in arce Lublo, ubi recte protunc sedes dominialis erat, cui ut convocatus assistebam.

Eodem anno Napoleon, ille prodigiosus Gallorum imperator, qui in imperio Russico Moscoviam civitatem plane invasit, frigore, inædia et cladibus a Russis acceptis, amisso integro exercitu fuga se salvavit in trahis — redux exercitum cœgit novum et Russis junctim Borussis noviter profligare incœpit sed postquam aula Austriaca se prioribus iunxisset, iterum retrusus ad civitatem Lipsiensem se contraxit et ibi prælium capitale contra fœderatos exercitus iniit, — cui a memoria orbis nunquam simile fuit — nempe ad distantiam 16 miliarium dislocato suo exercitu simul et ad semel fœderatos agressus duabus diebus fortunate certavit — donec 3^a die Saxonum 12 legiones pedestres et complures equestres arma illius deservissent, ad nostros transivissent — ex tunc alea inversa, idem cum eo quem salvare potuit exercitu usque ad Rhenum fugiebat — hunc fœderati Rhenum transgressi persequebantur. Uno fere mense quotidie crudelia inivit prælia, donec tandem urbem Parisiensem capitulatione mediante fœderati occupassent et tunc uno ictu nempe detronisationis redactus fuit in vocem *Nihil* una cum sua familia, quam eadem vox inclusit nempe, prima littera *N.* denotavit Napoleon — 2^a *i.* Josephum fratrem illius — 3^a Hieronimum æque fratrem — 4^a *i* Joachinum æque fratrem et 5^a *l* Ludovicum æque fratrem omnes reges et primores imperii illius. In locum illius electus fuit et respective per fœderatos denominatus rex Galliæ Ludovicus 18us ex Anglia adductus.

Napoleon vero ad insulam Elbam tanquam ad exilium missus fuit. Uxore illius Maria Ludovica filia nostri imperatoris Francisci una eum filio unico ab eodem separata. His cum fine anni 1813. et usque medium 1814ⁱ actis pro restituenda orbi pace congressus universalis imperantium Wiennam indictus fuit pro mense Octobri.

Mense Junio 1814. primam expeditionem aquaticam commercialem cum vinis suscepi Warsaviam et negotium totum concredidi certo Josepho Kasperkevics juveni sincero et honesto, quo cum societatem inivi.

Cum fine mensis Augusti pro cognoscendo statu et administratione mea ivi secundo Warsaviam curru, ubi 7 diebus saltem morabar. Sub mora mea vidi Warsaviam reverti reliquias exercitus Polonici Napoleoni sacrati, qui 7 regimina equestria et unum variegatum pedestre constituebat. Idem exercitus comitabat funus principis Poniatowszky, qui ad Lipsiensem

pugnam subdere semet nolens, aquis mersus fuit. Erga quem enthusiastica amoris et doloris specimina infelix natio Polonica dedit."

Mindezeket Korponay Mihály írja le, aki az 1814. évi szomorú szüretéről, a bécsi kongresszusról, Napoleon 1815. évi visszatéréséről, Szent Ilonára való száműzetéséről is megemlékszik. 1817-ben feleségével együtt részt vett Ferenc császár kíséretében a vielicskai sóbányák megtekintésében s leírja a sóbányákat és Krakó nevezetességeit is. 1817 augusztus 5-én jelen volt a lőcsei megyeház alapkövetésénél, melynek ünnepségét röviden szintén ismerteti.

A naplót Korponay Mihály özvegye Prokopovits Mária fejezi be, tisztán gyermekeiről írva feljegyzéseket s a 48-as eseményeket alig érinti.

A napló kis kvart alakú, félbőrötésű füzet, mely a levéltár beosztatlan anyagában őriztetik.

DR. IVÁNYI BÉLA.